ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ · ԹԻՒ 44—93

4 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1853

ՄԱՍԻՍ

ԼՐԱԳԻՐ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Տարեկան գինն է մայրաքաղաքիս համար 100 ղուշ
" " գաւառներուն " 120 "
Վեցամսեայ " մայրաքաղաքիս " 55 "
" " գաւառներուն " 65 "
Մէկ ծանուցումը տողին 40 փարայ է։
Ստորագրութիւնները կանխիկ են։
Ստորագրութիւնները ամեն ամսոյն 1 էն և 16 էն կ'սկսին։

Դուրսէ եկթալիք լրագիրներուն ճամբուն ծախքը մեր վրայ է։
Լրագրոյս վերաբերեալ նամակ կամ որ և իցէ գրութիւն, խմբագրին պիտի ուղղուի. և անոնց ճամբուն ծախքը խրկողին վրայ է։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ

Ազգերնուս դէմ գրուած զրպարտութեան մը պատասխանը։ — Սրբազան Պատրիարքին կողմէն առաջնորդներուն և քարոզիչներուն խրկուած պատուէրը։

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Պատերազմին վիճակը։ — Շէֆքէթ [illegible] առջակը։ — Ռուսաց նաւերուն Օսմանեան ջուրերէն դուրս ելլելու հրաման։ — Թօփ[illegible]նուին բերած գէնքերը։ — Շէֆքէթիլ բերդին առնուած ժամանակը բռնուած Ռուս գերիներուն վիճակը։ — Անգլիոյ և Գաղղիոյ նաւախումբերուն հեռացնէ Մայրաքաղաք հասնիլը։ — Նորաշէն Թէվֆիքէ նաւին ջուր իջնելը։ — Եգիպտոսի կուսակալին խրկելիք նոր օգնութիւնները։ — Պաշտօնափոխութիւնք։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԱՆԳԼԻԱ։ Փինսպըրիի բնակչաց ժողովին յայտարար գիրը և պատգամաւորութիւնք։ — Մանչէստրի նաւախումբին վրայօք պրքոլած լուրերը։ — Նոր պատերազմական նաւեր Արեւելք խրկելու հրաման։ — Տաճկաստան եկող անգլիական նաւախումբին երկրորդ հրամանատարը։

ԳԱՂՂԻԱ։ Լիոնի և Թուլոնի բանակը երկու մեծ բանակ պատրաստելու հրաման։ — Կ. Պոլսոյ նոր ընտիր դեսպանը։

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Տեսութիւն 'ի ծնէ կոյրերուն վիճակը խնամելու և դարմանելու վրայ։

ԱԶԳԱՅԻՆ

Յայտնի է, որ շատ անգամ ծառայ մը իւր տէրոջը հաւատարմութեամբ և ուղղութեամբ ծառայելով անոր վստահութեանը և սիրոյն արժանի ըլլայ նէ, նախանձորդներ կը հանէ իրեն դէմ, որոնք չարամտութեամբ անիրաւ ամբաստանութիւններ և զրպարտութիւններ ընելով կ'աշխատին զանիկա իւր տէրոջն աչքէն հանելու։

Նմանապէս ալ Հայոց ազգը՝ աստուածային նախախնամութեան տնօրէնութեամբը Օսմանեան մեծ և հզօր տէրութեան բարերար հովանիին տակը մտած օրէն, իւր կատարեալ հաւատարմութեամբը և անձնանուէր հնազանդութեամբը կայսերական կառավարութեան վստահութեանը սիրոյն և խնամոցը միշտ արժանի եղած է, և ասոր համար ատեն ատեն չարակամ և չարամիտ ոսոխներու վատ և արհամարհելի նախանձութեանը և զրպարտութեանցը նպատակ եղած է։

Արդարև չենք տարակուսիր, որ կայսերական հանճարեղ և բարենախանձ կառավարութիւնը մեր ազգը լաւ ճանչցած և հասկցած ըլլալով, այս կերպ չարախօսութիւններով երբէք չի գայթակղիր, և անոր այսքան դարերէ 'ի վեր փորձեալ հաւատարմութեանը և անմեղութեանը վրայ ունեցած համարումը չի պակսեցներ. այսու ամենայնիւ ազգերնուս սիրտը մեծապէս կը վշտանայ և կը վիրաւորի իւր անարատ համբաւին և պատւոյն դէմ եղած անարժան ստութիւններէն և զրպարտութիւններէն. ուստի և ազգասէր սիրտ մը մնալանգ ազգային պատւոյն նախանձախնդիր լրագիր մը չի կրնար համբերել՝ այս կերպ անիրաւ յարձակման մը՝ որչափ ալ արհամարհութեան արժանի ըլլայ, լռութեամբ պատասխանելու։

Հետևեալ նամակը և յօդուածը կարդացողները պիտի տեսնեն որ մեր լրագիրը վերյիշեալ ցաւալի պարագայութեան մէջ գտնուած է այս օրերս. բայց Փարիզ գտնուող մեր ազգայիններէն գիտնական և ազգասէր բարեկամ մը՝ այս պարտաւորութիւնը վրան առնելով՝ աւելի արժանաւոր, յարմար և յաջող կերպով ազգային պատւոյն պաշտպանութիւնը և վրէժխնդրութիւնը բրած է գաղղիական Սիէքլ լրագրին մէջ, ինչպէս որ մեր յարգելի ընթերցողները պիտի տեսնեն։

Առ Պ. Պ. Խմբագիր-Տնօրէն Մասիս լրագրոյն։

Արգոյ բարեկամ

Փօսթի լրագրին անցեալ 19 ի թուոյն մէջ 3 էն Կոստանդնուպոլսէն Վիեննայի Վանդերեր լրագրին խրկուած թղթի մը օրինակը տեսնուեցաւ։ Աս թղթին մէջ Հայոց սիրտը կծելու և ազգային պատիւը արատելու դիտմամբ հիւսուած քանի մը տող կար, որ մեր բուն ազգայնոց ուշադրութեանը արժանի համարելով հոս կը կրկնեմ։

« Կը ծանուցանեն՝ կ'ըսէ թղթակից մը, որ Ասիայի մէջ Ռուսները սուրբ պատերազմ կը քարոզեն
» խալիֆութեան դէմ։ Հայոց Էջմիածնի պատրիարքն ալ
» ալ նոյն բաները կը կրկնէ, և մինչև անհաւատներուն
» ջնջմանը համար կոնդակ կը հանէ։ »

Աս հատուածին դէմ, ինչպէս որ կը տեսնաք, Սիէքլ ազատասէր լրագրին մէջ եւրոպականաց համար համառօտ պատասխան մը հրատարակած եմ աս օրերս։ Աս պատասխանիս լեզուին օտարութեան պատճառաւ մեր ազգայնոց անծանօթ մնալը անտարակոյս ըլլալով, աներկիւղ եմ որ Սիէքլին նոյն թիւը ձեռուընին անցած ատենը յօժարամտութեամբ պիտի թարգմանէք, ու ձեր լրագրին միջոցովը հրատարակէք։ Ես հիմայ մէյ մը աս նպատակին համար, մէյ մըն ալ թղթին գրողը հոգ ըլլալուն, գրածս անգամ մըն ալ հայերէն լեզուով իր ականջը հասցունելու համար, հատուածին իմաստները աւելի ընդարձակելով կը խրկեմ ձեզի. և կը խոստանամ որ, ուրիշ ատեն՝ թերեւս 'ի մօտոյ՝ աս նիւթին վրայ աւելի ընդարձակագոյն կերպով ուրիշ հատուած մը կը գրեմ։ »

» Ազգային թերութեանց և թերութեց պատճառներուն վրայօք ձախողակի ազգասիրութեամբ պաշտպանութիւն ընողներէն չեմ ես։ Ազգը պզտիկ գերդաստան մը չէ որ առանձին և յարկածածուկ տեղ մը ժողովելով, օտարին ականջներէն հեռու միայնակ իրեն խօսի իր թերութեց ուղղութեանը համար։ Ազգին տարածութեան սահմանը անբաւ ըլլալով, այն սահմանները դիւրութեամբ և անվրէպ անցնելու միջոցն ընտրելու պարտաւոր ենք, և այս միջոցն ալ մեր սուրհանդակին թուղթը բաց կրնայ տանիլ ամեն տեղ։ Կիւթէմպէրկ ճշմարտութեան պարծութիւնն ու ազատութիւնը գիտնալով, ճշմարտութիւնը մարդոց աչքին ցանելու միջոցն ընարեց, և մենք ալ ուրիշ միջոց հնարելու անկարող ենք։

« Թէ որ ազգային թերութեանց վրայօք անպատրուակ խօսելու պարտաւոր և ազատ ենք նէ, ազգային կատարելութեանց համար ալ ոսոխին դէմ աւելի ջերմութեամբ և աւելի եռանդով խօսելու հարկին տակն ենք։ Առիթն ու պատեհը կատարելութեանցը վրայօք խօսելու ստիպած է մեզ։

« Հայոց եկեղեցին՝ քրիստոնէական եկեղեցեաց ամենէն երկայնամիտն ու ամենէն ներողամիտն ըլլալով, իր հիմնադրին և երկնաւոր գլխոյն օրինակին հետևելով, այլակրօնից և այլախոհից դէմ ոչ ջնջման և ոչ խլատելու թոյլտուութի բրած չէ իր որդւոցը, և չի կրնար և չըներ բնաւ. չէ թէ ճշմարիտ և մոլարկրօններուն հաւատալեաց մէջ խտիր չի դնելուն ու անտարբեր ըլլալուն համար, որ անանկ չէ, այլ, մարդկային խղճին վրայ բռնութիւն բանեցընելը իր հիմնադրին ոգւոյն հակառակ ըլլալը գիտնալուն համար։ Հայոց եկեղեցին [illegible]ութեան և հաւատասիրութեան աստուածը ոչ ճանչցաւ և ոչ երկրպագեց։ Ընկեր իր ծոցէն մարդկեղէն կոտորուածներ ալ չի հանեց, և իր ժողովուրդին անոր առջին ծունր դնելու հրաման չի տուաւ։ Հայոց եկեղեցւոյն սկզբունքն ու հոգին՝ բոլոր աշխարհի խաղաղութեն ու եկեղեցւոյ հաստատութեն համար աստուած աղաչել է. վասնզի խաղաղութիւնը երկինքէն կ'իջնայ, և ոչ սպառնալեաց կռնդակներէն կը բղխի. և եկեղեցին ալ Քրիստոսի կը հաստատի և ոչ աշխարհի իշխաններուն սուրովը։

« Հայոց հիմակուան Կաթողիկոս Պատրիարքն ալ՝ ժամանակիս քաղաքագէտ և կենցաղագէտ անձանց էն լուսաւորեալ էն իմաստուն ու էն խոհականներէն մէկն ըլլալուն, անբաւական է իր եկեղեցւոյն սկզբանցը դէմ գործելու։ Ի՞նչ է Կաթողիկոսին անունը։ Ազգին ամբողջութեան ու իր Սրբանուիրութեան դիտցածը Ներսէս է։ Նամակին ստայօդը Աբէ անուն տուեր է, որ իր հաշակած լուրին անտեղի ստութեանն ու իր ամբարիշտ և մարդատեաց ոգւոյն չարութեանը ապացոյց եղած է։

« Ի՞նչ է արդեօք ասանկ մարդանենգ և համբաւադրուժ ստութե մը պատճառը։ Պատճառը ամեն Հայ քիչ ու շատ գիտնալուն, նորէն յիշեցնելը աւաջնկայ պատեհին ձգելով, առ տեղեաւս այսչափ մը միայն ըսենք որ, ասիկայ դարուկէսէ 'ի վեր տարհամոզգոյնոց լեզուովն ու գրիչովը Եւրոպայի ելլերքը ակսեալ նենգագործութեան դաւաճանութեան ազգավաճառութե Եփիալտութեան Կատիլինայութեան և հռչակաւոր Յուդայութեան շարունակութիւն է։ Թշուառականներ հոգւով, թշուառագոյն միջոցներու ձեռք զարնելով, կարծած էին որ, Եւրոպայի մէջ ազգը կրօնից մասամբ վստահամ բառնելով, ազգին ապագային վնաս մը կամ վտանգ մը պիտի կրնային հասցունել։ Թէ որ յաջողէին ալ նէ, վարձքերնին Յուդայի պատկը պիտի ըլլար։ Բայց ի՞նչ վնաս կ'երևակայէին հասցունել ազգին ապագային։ Ազգը երկու ապագայ ունի, մէկը երկնաւոր մէկն ալ երկրաւոր։ Երկնաւորին համար կը հաւատայի՞ն որ, ազգը Եւրոպայի մէջ մոլորեալ ցուցնելով, ժէզուիթները Հռովմայ խորհրդին մէջ յիշուած օդային սպառը պէս Սրբազնութեան զէնքերովը Հայոց դէմ երկնից արքայութեան ճամբան կարենային բռնել։ Ո՛հ, Ներսէս Շնորհալւոյն հոգւովը պաշտպանեալ Հայոց համար՝ անոր աղօթքին 24 տուներէն մէկն ալ շատ էր անոնք մեր ճամբուն վրայէն ցիրուցան հալածելու համար։

« Իսկ երկրաւոր ապագային համար ի՞նչ կը յուսային ու կ'երազէին ընել։ Ազգին երկու գլխաւոր մասանց մէկը Ռուսաց և մէկն ալ Օսմանեան տէրութենէն պաշտպանեալ են։ Ռուսաց տէրութիւնը Հայոց համար Եւրոպայի մէջ ասոնց կարկաչածները լսելով Հայերը Սիպիր պիտի խրկէր. թող ուրեմն երթային Ռուսիոյ մէջ պաղատէին, որ Հայոց համար պատրաստեալ ուզած Սիպիրնուն խոտոր տեղ ըլլալը աչօք շօշափէին։ Օսմանեան տէրութիւնն ալ աս օրուան օրս ոչ յունաց Պատրիարքը Հայոց Պատրիարքէն վեր կամ վար կը բռնէ, և ոչ միւս Պատրիարքն ալ Հրէից խախամագլխէն կը զանազանէ։ Աս հզօր և մեծ Ինքնակալութե հովանիին տակը պատսպարեալ Հայք, միշտ քաղցր ակնարկութեան և շնորհաց հանդիպեալ են։ Օսմանեան հանճարեղ կառավարութիւնը Հայոց հեզ և համեստ բնութիւնը ճանչցած ըլլալով, չարախօսին նոր հնարած ստայօդ լուրերովը Հայոց ոչ ասդին և ոչ անդին մասին վրայ ոչ կ'երկմտի, և ոչ Սրբանուէր Կաթողիկոսին վրայ ունեցած համարումը կը պակսեցնէ։ Ու որչափ որ Կաթողիկոսին անունը Տաճկաստանի եկեղեցիներուն մէջ կը յիշուի նէ, ան ալ Օսմանեան տէրութեան հրամանաւն է։ Ուրեմն պետութիւնները Հայոց վրայ համարումն ու համակրութիւն ունին աշխարհի վրայ. ուրեմն չարախօսները Իպլիտոսի Կատիլինայի և Յուդայի վախճանակից պիտի ըլլան. ապա ուրեմն չարախօսներուն ճիչերն ու կանչվռտուքները իրենց շունչը կ'ապաւեն, և Հայոց ոսկեղէն համբաւը չեն կրնար արատել։ Ապա ուրեմն մեզի ալ աս անհաճոյ անցքերը միայն գիտնալ և բոլորովին անփոյթ ըլլալ պէտք է։ »

17—29 Հոկտ. 1853

Փարիզ Խ. Գ. Միսաքեան։

Ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարքը՝ անցեալ շաբթու նոր և յատուկ հրամանագիրներ խրկեց մայրաքաղաքիս և գաւառաց առաջնորդներուն և քարոզիչներուն, որ մեր բարեպաշտ վեհափառ Ինքնակալին Գազի Սուլթան Ապտ-իւլ-Մէճիտ կայսեր անգին կենաց երկարութեանը և զէնքերուն յաջողութեանը համար ջերմեռանդ աղօթքներ և բարեմաղթութիւններ ընելէ երբէք չի դադարին. և իրենց ամեն խրատներուն մէջ չի մոռնան ժողովրդեան յիշեցնելու, որ այս ամենագլխաւոր պարտաւորութիւնը գիշեր ցորեկ կատարելու զանցառութիւն չընեն ամենեւին։

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Նախընթաց թուով Օլթէնիցայի յաղթութեան վրայ տուած լուրերնուս վրայ աւելի մանրամասն և ճիշդ տեղեկութիւններ առնելով՝ արժան կը

համարինք մեր արգոյ հասարակութեան հաղորդել։

Այս պատերազմին մէջ կայսերական զօրաց թիւը առջի բերանը 3000 ի չափ էր, երբ Խօմէր փաշան 700 հոգի ալ Դանուբէն անցուց, որով կայսերական զօրաց թիւը 3700 ի կը հասնէր, որոնք Օլթէնիցայի քառանթինային, Դանուբի վրայ եղած կղզւոյն և Թուրթուքայի ամրոցին թնդանօթներուն օգնութեը չորս ժամու մէջ ռուսաց 25 կամ 30 հազար հոգիէ բաղկացեալ բանակը աւրեցին։ Թուրթուքայի ամրոցը 22 մեծ թնդանօթ ունի եղեր, որոնք չորս ժամու մէջ 1500 ռումբ (կիւլլէ) արձակեր են։ 10 թնդանօթ ալ կղզւոյն վրայ կար, 6 թնդանօթ ալ վերոյիշեալ կայսերական զօրացն գունդն ունէր իր հետ, որով այս պատերազմիս մէջ Օսմանեան զօրաց գործածած թնդանօթներուն գումարն է 38, իսկ ռուսերը 32 թնդանօթ ունէին։

Կայսերական զօրքերը Օլթէնիցայի քառանթինային մօտ ամրացած ըլլալնուն համար, իրենց բռնած դիրքին աղէկութեանը պատճառաւ քիչ մարդ կորսնցուցին։

Վիրաւորեալներուն մէջ Իսմէտ փաշան ալ կայ, որ Օլթէնիցայի քառանթինային կը հրամայէր. և թէպէտ իր ձախ ձեռքէն ծանրկէկ վիրաւորեցաւ, այսու ամենայնիւ պատերազմէն չի դադրեցաւ մինչեւ վերջը։

Երալ փաշան՝ որ Օլթէնիցայի թնդանօթներուն կը հրամայէր, անձամբ ուղղեց այն ռումբը, որ ռուսաց զօրապետ մը սպաննեց. այս մեռած զօրապետին անունը դեռ չիմացուեցաւ։

Ասոնցմէ կը տեսնուի, որ այս պատերազմին յաջողութիւնը՝ որուն մէջ կայսերական զօրքերը խիստ քիչ մարդ կորսնցուցին, իսկ ռուսաց զօրքերը քանի մը հազար, մեծագոյն մասամբ Օսմանեան թնդանօթներուն միջոցաւը եղած է, մանաւանդ Թուրթուքայի ամրոցին մեծ թնդանօթներուն, որ սոսկալի կոտորած ըրին Ռուսաց զօրքերուն մէջ։ Կ'ըսեն թէ ռուսաց զօրապետներն իրենց զինուորները քալեցընելու համար՝ տասներկու հատի չափ իրենց սրովն սպաններ են։

Այս կիրակի լուր եկաւ, թէ սպարապետ Խօմէր փաշան ութը վաշտ նոր զօրք Օլթէնիցա անցուցեր է, ամրութեան աշխատութիւնները յառաջ տանելու համար։

Երկուշաբթի օրը մեծ սպարապետին դուռը լուր եկաւ, որ ռուսաց ձեռքէն առնուած Շէֆքէթիլի բերդը կայսերական զօրաց ձեռքէն ետ առնելու համար, Ռուսերը հինգ անգամ ցամաքի կողմէն վրան եկեր հինգ անգամուն ալ ետ քշուեր են շատ մարդ կորսնցնելով։ Նոյնպէս ռուսաց շոգենաւ մը 1500 ցամաքային զօրօք ծովու կողմէն յիշեալ բերդը գնտակոծել ուզելով, կայսերական զօրաց թընդանօթներէն այնպէս վնաս կրեր է, որ փախչելու ժամանակը անիւները չկըրնալով դառնալ՝ հովը տարեր ժայռի մը վրայ ձգեր է, և մէջի 1500 հոգիէն միայն 25ը կրցեր են ազատիլ։ Անոնց ալ վրայ Օսմանեան Նէյլ շոգենաւը հասնելով, գերի բռներ է և երէկ Կ. Պօլիս բերուեցան։

―――

Հոկտեմբեր 25 ին Օսմանեան Շահբէր շոգենաւը՝ պաշար և ձի տանող պալիք մը քաշելով Պաթում տանելու ժամանակը՝ Ռուսաց նաւախումբի մը պատահեր է, բայց նաւապետ Մ. Իսմանուէլ Լամէին ճարպիկութեամբը կրցեր է ազատիլ և անվնաս իր ճամբան շարունակել։

― Կայսերական կառավարութեան որոշմանցը համաձայն՝ ամսոյս 8 էն ետև Տաճկաստանի ջուրերուն մէջ Ռուսաց նաւ չի պիտի գտնուի, և թէ որ անկէ ետև տեսնուին, Բ. Դուռը յարմար եղած միջոցները ձեռք պիտի առնէ անոնց դէմ։

Նոյն որոշումը եղաւ նաեւ Ռուսի տէրութեան գործակալներուն համար, և այս մասին հոկ. 20 ին կայսերական հրովարտակներ խրկուեցան բոլոր գաւառաց կուսակալներուն։

― Օսմանեան Թաիֆ շոգենաւը անցեալ շաբթու Պաթումէն դառնալով չորս թնդանօթ բերաւ, որոնց մէկը պղինձ, և 1,500 հրացան Շէֆքէթիլի բերդէն առնուած։ Կ'ըսուի թէ պղնձի թնդանօթը կայսերական զօրաց համար պատուանշաններ շինելու պիտի գործածուի։

― Շէֆքէթիլի պատերազմին մէջ բռնուած Ռուսի գերիները մեծագոյն մասամբ ծանրապէս վիրաւորեալ ըլլալով, Տրապիզոն տարուեցան ու հոն պէտք եղած խնամքը կ'ընդունին. բըժշկուելնուն ետքը Կ. Պօլիս պիտի բերուին։

― Անցեալ շաբթուընէ 'ի վեր՝ Անգղիական և Գաղղիական նաւատորմիղներուն մնացած նաւերը հետզհետէ Վոսփորի նեղուցը մտան՝ սովորական ողջունի թնդանօթներ արձակելով և Պէյքօզի առջև կենալու գացին։

― Անցեալ ուրբաթ օրը՝ նորաշէն Թէլիֆիէ պատերազմական նաւը կատարելապէս պատրաստուած՝ կայսերական նաւարանէն դուրս ելաւ ու Վոսփորի նեղուցին մէջ գնաց կեցաւ։

― Եգիպտոսի Էտհէմ փաշան՝ որ երկար ժամանակէ 'ի վեր պաշտօնով մայրաքաղաքս կը կենայ, անցեալ հինգշաբթի բարձրապատիւ Ապպաս փաշայէն պաշտօնական գիրեր առաւ և բարձրապատիւ Մեծ եպարքոսին և պատերազմի պաշտօնէին հաղորդեց։ Այս գիրերով Ապպաս փաշան կայսերական կառավարութեան կը ծանուցանէ, որ իւր տէրոջը ունեցած անձնանուէրական պարտաւորութիւններուն հաւատարիմ մնալով, 3 նոր գունդ հետևակ զօրք, 3 խումբ (պաթէրիէ) թնդանօթ ամեն պէտք եղածներովը, և 25 հազար ալ ընտիր հրացան կը պատրաստէ Կ. Պօլիս խրկելու համար։

Տէրութեան խորհրդոյ բարձրագոյն ատենին անդամ Մուխթար պէյը՝ թընդանօթարանի վերակացու (նազըր) անուանեցաւ։

Թնդանօթարանի նախկին վերակացու Րասիխ էֆէնտին՝ Տէրութեան խորհրդոյ բարձրագոյն ատենին անդամ անուանեցաւ։

Իսաա պէյը Աջէմի գրասենեակին անդամ և միանգամայն երկրորդ կարգի երկրորդ աստիճանի պաշտօնատար անուանեցաւ։

Ապտիւլքէրիմ պէյը Կիւմիւշխանէի տեղակալ անուանեցաւ։

Հիւսէին փաշան՝ Վառնայի զինուորական կառավարիչ անուանեցաւ։

Ահմէտ Ասիմ էֆէնտին՝ Տեսչութեան ժողովին անդամ անուանեցաւ։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԱՆԳՂԻԱ։ Նախընթաց թուով ծանուցինք, որ Ֆինսպըրիի բնակիչները մեծ ժողով մը ըրին, և այն ժողովին մէջ արտաքին գործոց պաշտօնէին յայտարար գիր մը գրելու որոշում տուին։

Ահաւասիկ յիշեալ յայտարար գիրը որ մեր արգոյ ընթերցողներուն ուշադրութեանը արժանի համարելով հոս կը դնենք։

« Մեծ երկիւղի մէջ ենք, որովհետեւ անհնար է մեզի տեսնել որ Անգղիոյ ունեցած անկեղծութեան համբաւը արդէն վնաս կրեց և զանիկա կորսնցնելու վտանգի մէջ է։

» Ցաւելով կը տեսնենք նաեւ, որ օտար տէրութեանց հետ եղած բոլոր դեսպանական խօսակցութիւնները գաղտնի պահելու յատուկ ուշադրութիւն մը ընելով, կառավարութիւնը Անգղիոյ ժողովուրդը կ'արգիլէ արտաքին գործոց պաշտօնատան վրայ 'ի գործ դնելէ այն քննութիւնը, որ խորհրդարանին մէջ ունեցած երեսփոխաններուն միջոցաւը՝ մեծագոյն մասամբ կրնայ գործածել ներքին քաղաքականութեան մէջ։

» Առանց միտվընիս դրած ըլլալու կառավարութեան յարմար դատած այս ինչ կամ այն մասնաւոր միջոցները հմտաբար դատել, համոզուած ենք, որ այս երկրին ժողովուրդը՝ օտար տէրութեանց հետ բըռնուելիք ընդհանուր քաղաքականութեանը մէջ իւր կարծիքը յայտնելու իրաւունք ունի. և մենք զմեզ աւելի կարող պիտի կարծէինք խաղաղութեան հաստատ պահուելու մասին այժմեան պաշտօնէից ըրած ջանքերը ճանչնալու, թէ որ համոզուէինք որ խաղաղութեան սիրոյն հետ քիչ մըն ալ կասկածով վարուեցան այն կառավարութիւններուն հետ, որոնք բարեկարգութիւնը հաստատ պահելու համար միայն զինուորական զօրութեան վրայ յուսերնին դրած են։

» Մեծապէս վստահութիւն ունինք, որ Ձեր Վըսեմութիւնը պարզ և բացայայտ գործերով պիտի ցուցընէ, որ կառավարութիւնը Տաճկաստանի իրաւունքը լքանելու միտք չունի. թէ վեհափառ Սուլթանը՝ Դանուբեան երկիրներուն անմիջապէս պարպուիլը ուզելու մասին՝ Բրիտանական զինուց բոլոր զօրութիւնը իրեն օգնական պիտի ունենայ. և թէ վերջապէս Ռուսիա պիտի կրնայ հասկնալ, որ իւր յափշտակութեանցը սահման մը դնելու ժամանակը հասած է։ Բայց թէ որ խաղաղութեան սէրը կամ ազատատեաց տէրութեան մը հետ կառավարութեան բարեկամութիւնը Անգղիոյ թագին պատիւէն և մեծին Բրիտանիոյ ժողովրդեան օգուտներէն նախապատիւ պիտի համարուի, ան ժամանակը իրաւունք ունինք խնդրելու, որ մեր բանակին և նաւատորմիղին համար եղած ամբաւ ծախքերէն մեկ ազատ թողուն։

» Թէ որ մեր երկրին պաշտպանութեանը և պատւոյն և Եւրոպայի ազատութեան պաշտպանութեանը համար տուրքերը աւելցնել հարկ ըլլայ՝, յանձնառու ենք յօժարութեամբ վճարելու. բայց թէ որ այս պատիւը և այս ազատութիւնը փոշւոյ մէջ պիտի թաւալին, չենք գիտեր թէ ինչ նպատակաւ այս անբաւ ծախքերը կրնան իրաւամբ շարունակիլ։ »

Այս յայտարար գիրը ժողովոյն նախագահ Պ. Տրինքօմպին ստորագրութեամբը պատգամաւորութէ մը յանձնուեցաւ, որ առին արտաքին գործոց պաշտօնէին տարին։

Լորտ Քլարէնտըն այս յայտարար գիրը կարդալէն ետեւ, պատգամաւորներուն ըսաւ։

« Ձեր յայտագրոյն մէջ կտոր մը կայ, որուն հաւանութիւն տալս անշուշտ չէք սպասեր, այսինքն թէ երկրիս ունեցած անկեղծութեան համբաւը վնաս կրեց և զանիկա կորսնցնելու վտանգի մէջ է։ Այս խօսքը գոնէ մեր կառավարութեան համար չեմ վարանիր բոլորովին անընդունելի համարելու։

» Չէք սպասեր ինծմէ որ կառավարութեան քաղաքականութէը վերաբերեալ տեղեկութիւններ տամ ձեզի այս միջոցին. բայց երբոր տալու ժամանակը գայ, կը յուսամ որ Անգղիոյ ժողովուրդը պիտի տեսնէ որ կառավարութիւնը իր պարտքը կատարեց, ամենեւին մէկ պարտաւորութենէ մը ետ չի կեցաւ, և իւր ձեռքին մէջ ազգային պատիւը անարատ պահեց . . . ։

» Երբոր գործերը լմննան, հասարակութիւնը իրաւունք պիտի ունենայ՝ խորհրդարանին միջնորդու-

---

ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Ի ծնէ կոյրերուն վիճակը քննելու և դարմանելու վրայ։[1]

ԺԴ.

Գիտենք որ, սատանայի աս համբաւաւոր քաղաքին ահագին դղրդմամբ կործանելէն ետեւ ալ դեռ սրբաքննութեան հոգւոյն օծեալ դրօշակներ կան, որ դարն ընկրկելու և պատրանաց սրբապիղծ սահմանադրութիւնը նորէն նորոգելու հոգի կուտան։ Գիտենք որ, Փասկալի խորհրդածութեանց տողերը ջնջել չէ, բովանդակ գիրքը հարազատ կամ խարամնկեալ թարգմանութիւններովը մէկ տեղ երեն ու մոխիրը Լիկուրկոսի ոսկերաց փոշիներուն պէս ջուրին տան, միշտ ճշմարիտ է որ, « Սրբաքննութիւնն ու Ընկերութիւնը* ճըշմարտութեան երկու հարուածները » եղած են**։ Գիտենք որ, սրբաքննութեան աս ճռաքաղներուն ձեռքէն սուրն ու կրակին լուցկիքը առնուած ըլլալուն, լեզուներնին սրոյ տեղ կը գործածեն, ու զազիր լրձունքներովնին երկտասարդ գրասիրաց համբաւոյն ծաղիկները խամրացնելու վատութեամբ անուններնին աղտեղելու թունաւորելու և սպաննելու վատթարութիւնը կը շնչեն։ Գիտենք որ, մոլեգնակրօնութեան նախանձով դեմերնին ելածներուն անուսմնարկութեանը զզազող սնապաշտ կամապաշտները՝ կանուխ կամ ուշ մարդկան մտացի մասին առջեւ իրենք վատանուն կ'ըլլան, և հատուցումին հոս մռայցութիւնը կ'ըլլայ, հանդերձեալներուն մէջ ալ զիրենք առաքող խաւարային իշխանէն Յուդայի գերապանծ պատկին պարգեւաբաշխութիւնն է։ Գիտենք որ, մեր արդարասէր և բարեսէր ազգին մէջ ասոնց Հիդրաները գլուխներնին բազմացնելու պատեհութի չունին, և գլուխ ցցուեցուներնին ալ Լուսաւորչի անապական եկեղեցիէն ջախջախուելու համար կ'ըլլայ միայն։ Գիտենք հետեւաբար, որ անանկներուն ընդունայն ճիգերն ու փորձերը Ներսէս Կլայեցւոյն փիլոնին տակը ամփոփ մնացողներուն վնասելու կարող չեն, և որչափ խլուրին շարժլին մոլեգնին փրփրին, ամենեւին Հայոց փոյթն ընելիք բանը չէ, և մեր ալ այնչափ մը միայն փոյթն ըլլալ հարկ է որ, ասկէ ետեւ պէտք եղած ատենը ասանկ պաճուճեալ խրտուիլակներուն դէմ իջնանք, ու անփորձ և երկչոտ պատանեկութեան ցուցունենք լըջաբար ասոնց սին սոսկ և ունայն ըստուեր եղած ըլլալը։

Բայց հիմայ, որ նպատակնիս անտես աչաց վրայօք պարտաւորութիւն մը հատուցանել ըլլալով, անոնց օգնութեան և ամեն բարեաց խափանարար պատճառներուն վրայ խօսելու հարկ կար, յանկարծ կրից սպասաւորութենէ բռնուած ըլլալու և սրտերնուս լեզուն կապարճներէն անխորհրդաբար և անճահաբար կողմ մըն ալ փքին արձակած ըլլալու կասկածի տակ չի ձգենք բարեմտութիւննիս։ Ընթերցողներուս հաճութէը թըռչնոյ թեւով անցնինք պատմութեան վըրայէն՝ առանց առաջարկութիւններնուս դուրս ելած ըլլալու, և անցեալ աղետից նկարագիրը տեսնալով, ապագային մէջ դէմերնիս ելլալիք խոչընդոտները խորտակելու պարտաւորութիւններնիս ճանչնանք։

ԺԴ.

Քրիստոնէութիւնը ծնած օրէն քըրիստոնեայք հալածանաց և տանջանաց մէջ կապրէին։ Քրիստոնէութեան եկողները դիցապաշտութիւնը ձգած օրերնուն՝ նոր կրօնքին հետ սուրն ալ իրենց բաժին կ'ընտրէին, և ան օրէն կենաց ու մահուան մէջ տարբերութիւն չի դնելով, մարմնոյն կեանքը ձեռքովնին հոգւոյն կենացը համար փրկանք տալու պատրաստ էին։

Հաւատացելոց անձինքը հետազօտութէ հալածուէ զրպարտուէ և մատնութէ ենթակայ ըլլալով, ծանօթ է որ ձեռք անցած ատեննին ոչ Քրիստոսէ և ոչ սուրէն երես չէին դարձուներ, բայց կենցաղակցութիւննին և կրօնից պարապմունքը թագստեան և գաղտնութեան մէջ կինային ընել։

Իրենց համախմբութեանը մէջ աստուածային բանին վարդապետութիւնը և սրբակրօն կենաց հրահանգները ժուժկալութեամբ և սրտի մըտօք կ'ուսանէին և կուսուցանէին, բայց յայտնի և հրապարակաւ իրենց նոր անուանը տակը միաբանութիւն կազմելու՝ և քաղաքականաբար համարձակ իրենց իրաւունքները պաշտ-

[1] Տես Թիւ 84-85 87։
* Այսինքն՝ Ճէզվիթ միաբանութիւնը։
** Հատուած ժէ. յօդ. 77 ըստ հին տպ.։ հատ. ժվ. յօդ. 65 ըստ նոր տպ.

թեամբը կամ ուրիշ կերպով՝ Արեւելքի խնդրոյն վերայօք բոլոր դեսպանական գրուածներուն տեղեկութիւն տանալու եւ կառավարութեան վարմունքը արդարացնելու կամ դատապարտելու ։ Իսկ բուն խնդրոյն գալով, չեմ վարանիր ձեզի յայտնելու, որ Վ. Թագուհւոյն կառավարութեան նպատակը միշտ խնդիրը խաղաղութեամբ լուծելն եղաւ ։ Խիստ դատապարտելի կ՚ըլլար թէ որ կառավարութիւնը ուրիշ միջոց մը փնտռէր ։

„ Պատերազմին աղէտները ճանչցողները յանդըգնաբար չեն նետուիր անոր մէջ. եւ մեր փափաքն է, թէ որ հնար է նէ, մեզ խնայել եւ աւելի մասնաւորաբար Տաճկաստանը խնայել այն աղէտներէն ։ Բայց միւս կողմանէ՝ պատերազմէն աւելի մեծ աղէտ մը կը համարիմ ազգային անպատուութիւնը, եւ կրնամ ձեզ ապահովցնել, որ կառավարութիւնը հաստատ չի պահեր խաղաղութիւնը այն գնով ։

(Ծափահարութիւն)

„ Ինչպէս որ ակնըլեն ըսի, մեր բռնած քաղաքականութեան վրայ մանրամասն տեղեկութիւն չի պիտի տամ. միայն գոհ կ՚ըլլամ ծանուցանելով, որ Օսմանեան կայսրութեէ հաստատ պահուելուն Անգղիոյ եւ Եւրոպայի համար կարեւորութիւնը այնչափ աղէկ կը հասկընանք, որ պատրաստակամութիւնը ապահով կրնայ ըլլալ որ վեհափառ Թագուհւոյն կառավարութիւնը Տաճկաստանը թողելու ամենեւին միտք չունի ։

Պատգամաւորութեան նախագահ Պ. Տըներօմ. Ժողովը այժմեան պաշտօնէից ընթացքին վերայօք վճիռ մը չի տուաւ, դանդատի առիթ եղողը միայն այս է, որ մինչեւ հիմա ամեն բան խոր մթութեան մէջ պահուեցաւ, երբ օտարազգի լրագիրները շարունակ Օսմանեան խնդրոյն վրայ տեղեկութիւններ կուտան ։

Լօրտ Բիքընսֆիլտ. Օտարազգի լրագիրներուն մէջ այս խնդրոյն վրայ երկու ճշմարիտ խօսք չեմ կարդացած ։

Պ. Ղաս. Անգղիոյ ժողովուրդը կը զարմանայ, որ օտար տէրութիւնները այս խնդրոյն վերայօք գրուածներ կը հրատարակեն, երբոր այն հրատարակումը իրենց մօքին յարմար կը թուի. իսկ մենք՝ միշտ զանոնք օտար լրագիրներէ քաղուած յօդուածներուն թարգմանութեանցը մէջ կը կարդանք ։

Լօրտ Բիքընսֆիլտ. Այն գրուածներուն շատը ինծի շարադրուած ըլլալով, ամենէն աւելի ես կը ցաւիմ անոնց թարգմանութեանը վրայ. Անգամ մը ճիշդ թարգմանութիւն մը հրատարակելու պարտաւորեցայ ։ Կը կարծեմ, որ այն գրուածը նախ անգղիերէնէ յունարէնի, յունարէնէ գաղղիերէնի եւ վերջապէս գաղղիերէնէ ալ անգղիերէնի թարգմանուեր էր ։

(Ծիծաղ)

Պ. Փօլէ. Ցաւալի է, որ նախ անգղիերէն լեզուով չի հրատարակուեցաւ անիկա ։

Լօրտ Բիքընսֆիլտ. Պէտք է գիտնալ, որ Անգղիոյ մէջ սովորութիւն է՝ նախ ամեն թուղթերը խորհրդարանին ներկայացնել ։

Պ. Տըներօմ. Շատ անգամ ժամանակն անցնելէն ետեւ ։

Պ. Հարնէյ. Ասկից մեկնելէս առաջ, կը փափաքէի ապահովութիւն առնալ Ձեր Վսեմութենէն, թէ ինչ դէպք որ պատահի, Անգղիոյ նաւատորմը Օսմանեան ժողովուրդը փախցնելու չի ծառայէ ։

Լօրտ Բիքընսֆիլտ մերժեց ժամանելով այսպիսի անհաւանական դէպքի մը վրայ խօսիլ ։

Պատգամաւորները մեկնեցան ամփոփ Լօրտին շնորհակալութիւններ ընելով ։

— Պօրթսմութէն հետեւեալը կը գրեն Մօրնինկ—Հէրըլտ լրագրին ։

“ Տեսակ տեսակ խօսքեր կը պտըտին Մանշի նաւատորմին վերայօք, որ նորէն Սփիթհետ մտաւ ։ Շատերը կը կարծեն, որ Լընտըն եւ Բոյնս—Սէյձնդ պատերազմական մեծ նաւերը Միջերկրական ծով պիտի խրկուին զօրքով, եւ հետերնին ալ մէկմէկ նաւ քաշող շոգենաւ պիտի երթայ, որ պէտք ըլլայ նէ զանոնք քաշեն ։ Կը կարծուի թէ նոր պատրաստուած պտուտակաւոր նաւատորմը՝ Պալթիկ ծով պիտի խրկուի ։ Պտուտակաւոր նաւերը կրնան ճշդիւ Սունտի նեղուցին խորունկ ջուրերուն եւ ամեն պտոյտներուն մէջ կենալ, որն որ ուրիշ պատերազմական նաւերու անհնար է ։ ”

— Մօրնինկ—Հէրըլտ լրագիրը հոկտ. 26 թուով կը ծանուցանէ, թէ Անգղիոյ կառավարութիւնը ուրիշ վեց պատերազմական նաւ ալ Արեւելք խրկելու հրաման ըրեր է ։

— Շուէտի տէրութեան քով Անգղիոյ դեսպան Սըր Էտմընտ Լայընս ծովապետը՝ վեհափառ Թագուհւոյն հրամանաւը՝ Տաճկաստան եղող անգղիական նաւատորմին երկրորդ հրամանատար անուանեցաւ ։ Այս դէպքը մեծ նշանակութիւն ունի, ըստ որում Մեծին Բրիտանիոյ պաշտօնատարներուն մէջէն այս մարդը միայն պտըտած է Սեւ ծովու մէջ. ժամանակաւ Չերքէզիստանի բոլոր ծովեզերքը չափած եւ քննած է եւ մինչեւ Սեւաստօբօլ ալ մտած է ։

ԳԱՂՂԻԱ. Թրիեստի Օսէրվաթօրէ լրագիրը Վիեննայի լրագիրներէն առնելով, նոյ. 3 թուով հետեւեալ հեռագրական լուրը կուտայ ։

“ Գաղղիոյ կառավարութիւնը որոշեց որ Լիոնի եւ Թուլոնի քովերը երկու բանակ կազմուի իւրաքանչիւրը 50.000 հոգիէ բաղկացեալ ։ ”

— Վ. Նաբօլէօն կայսեր հրամանաւը Պառակէ—Տիլիէ զօրապետը արտաքոյ կարգի դեսպան անուանեցաւ Բ. Դրան քով փոխանակ Մ. Տըլաքուռին, եւ Բոսֆորէ շոգենաւով ճամբայ ելաւ Կ. Պոլիս գալու համար ։

Պառակէ—Տիլիէ զօրապետը Մեծին Նաբօլէօնի կորիճ զինուորներէն է եւ այս օրուան օրս Գաղղիոյ երեւելի զօրապետներէն մէկնէ. Աղդու եւ կորովի բնաւորութեան տէր մարդ մըն է, եւ բարձր պաշտօններ վարած է Գաղղիոյ մէջ ։ Ալճէզիրի գաւառներէն մէկուն հրամանատար եղած է. սահմանադրական եւ օրէնսդիր ժողովներուն անդամ եղած է. Փարիզի պահապան զօրաց սպարապետ եղածէ. Հռոմի գաղղիական բանակին գլխաւոր հրամանատարութիւն ըրած է եւ հիմա ալ Գաղղիոյ ծերակուտին անդամ է ։

Այս երեւելի զօրապետին Կ. Պոլսոյ դեսպան անուանիլը մեծ նշանակութիւն ունի, եւ կերպով մը կը հաստատէ կառավարութէ Մօնիթէօր լրագրին մէջ հոկտեմբեր 27 թուով հրատարակած երեւելի յօդուածին խօսքերը ։ Յիշեալ յօդուածին մէջ՝ Գաղղիոյ կառավարութիւնը՝ այժմեան պարագաներուն մէջ իր բռնած եւ բռնելիք ընթացքը ծանուցանելով՝ կ՚ըսէ, թէ Անգղիոյ տէրութեան հետ համաձայն՝ Բ. Դրան ձեռնտու պիտի ըլլայ Ռուսիոյ հետ ըրած պատերազմին մէջ՝ մինչեւ որ Օսմանեան կայսրութեան անկախութիւնը ապահովուի ։ “ Այսանկ ձեռնարկութիւն մը, կ՚ըսէ, արժանի էր միացնելու Արեւմտեան երկու մեծ տէրութեանց դրօշակները, եւ գեղեցիկ տեսարան մը ընծայելու կատարեալ համակամութէ թէ գործելու եւ թէ դեսպանական խօսակցութեանց մասին ։ ”

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Գաղղիոյ նորընտիր դեսպան Պառակէ—Տիլիէ զօրապետը երէկ մայրաքաղաքս հասաւ գաղղիական Բոսֆորէ շոգենաւով ։

— Օգոստափառ Ինքնակալը հրաման ըրաւ որ բազմաթիւ Մէճիտիէ պատուանշաններ խրկուին Անատօլուի մէջ Շէքվէթիլի բերդն առնող եւ Րուսճուքի մէջ Դանուբն անցնող եւ Քալաֆաթի տիրող զօրաց հրամանատարներուն, որ պատերազմի մէջ շատ քաջութիւն ընող զօրաց բաժնեն ։

— Նախընթաց թերթով ծանուցինք որ կայսերական նաւատորմին մէկ մասը Սեւ ծով ելաւ ։ Անցեալ չորեքշաբթի ուրիշ մասըն ալ նոյնպէս նեղուցէն դուրս ելաւ ։

— Կալացէն եկած նամակները կը ծանուցանեն, թէ քօլէռան յիշեալ գաւառին մէջ երեւան ելեր է, եւ շատ մարդ կը մեռնի եղեր հոն գտնուող Ռուսաց զօրքերէն ։

— Պուքրէշէն եւ Եաշէն առնուած նամակները կը ծանուցանեն, թէ Սթիրպէյ եւ Կիքա իշխանները ճամբայ ելեր են առաջինը Փարիզ եւ երկրորդը Վիէննա երթալու համար ։

— Ռուսիոյ կառավարութեան հրամանաւը՝ Ռուսաց դրօշակով եւ Տաճկաստանի, Վալաքիոյ, Մոլտաւիոյ, Եգիպտոսի եւ Սամոսի դրօշակներով նաւերուն արգիլուեցաւ Ռուսիոյ նաւահանգիստներէն ապրանք առնել Օսմանեան կայսրութեան նաւահանգիստները բերելու համար ։

— Պէրութէն կը գրեն, թէ 3000 Տրուզի եւ 3000 Մարօնիթ՝ իրենց ծառայութիւնը նուիրեր են Բ. Դրան՝ Ռուսաց դէմ պատերազմի երթալու համար ։

— Մայրաքաղաքիս արքունի բժշկական դպրոցէն ելած առաջին եւ յառաջադէմ բժիշկներէն արժանայարգ Քրթիկեան Բարունակ աղէը՝ որ քանի մը ամիս առաջ զինուորական գայմագամութեան բարձր աստիճանը ընդունելով կայսերական կառավարութեան կողմէն Մանասթըր խրկուեցաւ, հոկտեմբեր 15 թուով հետեւեալ լուրերը կը գրէ մեզի ։

“ Այս կողմերը ամեն կերպով խաղաղութիւնը կը տիրէ, ամեն ազդ գըրեթէ զէրար կը գրկեն. առեւտուրները թէպէտ եւ դադրած են, բայց առատութիւնը տակաւին երես դարձուցած չէ. ցորենին գրիւը 50 ղուռուշ է. քանի օր առաջ 35 էր. մէկ գրիւը 80 հօխայ է ։ Հաճարին գրիւը 25 էն 40 ղուռուշի ելաւ ։ Կարագը (սայեագը) հօխան 4¼ էն 5 ղուռուշի ։ Մրգեղէնները (եէմիշ) շատ աժան են՝ խնձորին հօխան 25 փարայ, տանձինը 30 փարայ, սերկեւիլինը 30 փարայ եւ այլն եւայլն ։ Կանաչեղէններն ալ նոյնպէս խիստ աժան են ։ Զգեստներն ալ աժան են, վասն զի դերձակներուն աւուրչէքները 5—6 ղուռուշի վրայ է ։

„ Այս դաշտային քաղաքին օդը մաքուր եւ ջուրն ալ առատ ու անուշ է. փողոց չի կայ որ ջուր չանցնի, անթիւ ծառերով քաղաքին գեղեցկաշէն տուները զարդարուած են. ամենեւին տիրող հիւանդութիւն մը չի կայ. մինչեւ հիմա ամառնային գեղեցիկ օրերը կը շարունակին. անձրեւ անգամ եկած չէ, ամպերը հորիզոնէն ասդին անցած չունին ։ Դեռ քաղաքացւոց վրայ քաղաքակրթութիւն չի կայ, բայց կը յուսացուի որ քիչ ժամանակուան մէջ կրթեալ զաւակներ պիտի ունենան նորահաստատ յունական դպրոցներուն միջոցաւը, ուր որ եւրոպական լեզուներ ալ կը սորվեցնեն ։

„ Իրաւ կ՚ըսեմ այս գաւառը շատ բարեբաղդ կը համարուի իրեն կառավարիչ ունենալով բարձրապատիւ Ֆէրիք Աղուր փաշան՝ առաքինի, քաղաքագէտ, աշխուաքարոյ, աչալուրջ անձ մը, որ բարձրապատիւ Միւշիր Խօմէր փաշային տեղակալ մնացեր է հոս ։ Եթէ Հայաստանի կողմերն ալ առոք

պանելու ազատութիւն չունէին ։ Եւ, մանաւանդ՝ օրէ օր մէկիկ մէկիկ ոսոխին ձեռքն իյնալու կասկածանօք աշխարհիս երեսը շատ մնալու բընաւ ակնկալութիւն չունենալովնին, յայտնի է որ դպրութեանց եւ մտաւորական զարգացման միտ դնելու եւ վարժից հաստատելու տրամադրութեան մէջ չէին ։

Այսու ամենայնիւ, նոր ընդունած կրօնքնուն իրենց դրած պարտաւորութեանը օրէնքը եւ պահանջածը սէր ու գթութիւն ըլլալուն, թէ իրենց եւ թէ ընկերին կեանքը իրենց պաշտպանէն մինչեւ տանջանարանին մէջ տեղը գտնուած միջոցովը խիստ ճշդութեամբ չափուած ըլլալուն աներկմիտ ըլլալնուն եւեւ ալ, իրենց այն կարճ եւ իրիկուան անյայտ օրերնուն մէջ ալ չքաւորաց հիւանդաց եւ տառապելոց խնամ տանելու մարդասիրութիւննին աներկիւղ կարդիւնացունէին ։ Ունեցածնին վաճառել եւ անոնց նպաստելը կրօնքէն ուսած խղճիւ յորդորուած եւ սիրով քաջալերած, իրենց աս քաղցր եւ սուրբ պարտաւորութիւնը հրեշտակային զուարթամտութեամբ զարմանալի նախանձաւորութեամբ եւ գերաքուն արիութեամբ կը կատարէին մահուան սպասած տեղերնին ։ Ժամանակին եւ ազատութեան պակասութիւնը այսչափ ներեցին անոնց ընելու, եւ աս եղաւ նախկին քրիստոնէից խաչակիր կեանքը փշահիւս նախասահմանութիւնը եւ գործաւաշարժ վախճանը ։

ԺԵ.

Քրիստոնէից ընջումն սպառնացող եւ երդուեալ հալածանքը մարտիրոսաց արեամբն անոնց արմատը զօրացունելով, իյնող մէկին տեղ հարիւր բուսցունելու կը ծառայէր դէպ 'ի առաջ ։ Անոնց թիւն անչափապէս աճելով եւ հեթանոսաց քաղաքական ձախողուածոց դէպքերն ալ երբեք երբեք անոնց օգտին դառնալով, երբեմն հալածանաց խստութիւնը կը մեղմանար, եւ քրիստոնեայք քիչ մը ոգի առնելով, իրենց պարտուպատշաճներնին առաւելով լեցնելու կը խրախուսէին ։ Ընծիմաստ առաջնորդներ երեւան կ՚ելլար եւ հոգեւորական ուսմանց վարժարաններ մենարաններ կուսաստաններ եւ դարմանոցներ պատրաստելու ծայր կը բռնէր ։ Օգոստինոսի նման կռամոլութենէ եկած իմաստութեան մէջ ծայրացեալ անձանց երկասիրութէը հեթանոսաց գիտութիւնները քրիստոնէից մէջ աւար բերուելով, քրիստոնէից իմաստութիւնը կը ճոխանար եւ կը բարգաւաճէր ։ Բայց խուլ համրերու եւ 'ի ծնէ կոյրերու նման բնութենէն զրկուած արարածներուն էութիւնը զննելու, եւ բնութեան թերին արուեստին ու կրթութեան նպատակներովը լեցնելու փոքր չափ դեռ լոյս չի կար ։ Աս լոյսը պիտի գոյանար թէ չէ դեռ չորոշուած, հալածանաց մրրիկը յանկարծ սաստկացօյն եւ փոթորկելով կ՚ելլար, եւ կոտորածը աւելի մեծ ընելու համար թուլութեան տեղն աճելու թողուցած հունձերը աւելի թափով եւ աւելի մոլեգնութէ անխնայ ջարդելու կ՚սկսէր, եւ աշա ամեն շինուածի եւ ամեն հաստատութի սկսած կամ ըսկսելիք, սահմաններուն հետ կը կործանէր եւ անհետ կ՚ըլլար ։

Աս պարբերական կոտորածներուն անստոյգ անորոշ եւ յանկարծահաս ժամանակներն ալ ամեն ժամանակի քրիստոնէից ասանկ արգելք եղան, որ բոլոր վշտակիրներուն աս հասարակ եւ կուրաց ալ առանձնաբար նըպաստելու ձեռնհաս չեղան, մինչեւ որ երկնային այցելութիւնը առաջին ինքնակալին դարձովը սուրբ քրիստոնէից պարտնոցէն նահանջեց ։

Մինչեւ այն վայրկեանը քրիստոնեայք կուրաց անխնամութիւն ընելու դատապարտութենէն ազատ էին ։ Կոստանդիանոս հաւատաց. եկեղեցին խաղաղեցաւ. հաւատացելոց կեանքն ապահովութիւն եւ անձերնին ալ հանգիստ գտաւ ։ Ալ ժամանակն էր եւ հարկ էր որ ամեն բարեաց սահմանադրութիւն ամեն հասակի դաստիարակութիւն ամեն իմաստութեանց ծաւալումն, ամեն դպրութեանց մշակութիւն ամեն լաւութեանց գործադրութիւն ամեն չքաւորաց օժանդակութիւն ամեն վշտատեսից սփոփանք, եւ 'ի ծնէ կոյրերուն ալ զատ ուշադրութիւն ողորմութի եւ յանձանձանք սկսէր եւ յարատեւէր. վասն զի՝ մինչեւ անտանկ քրիստոնէութեան անձնուէր մտայեանները աս սկզբունքներուն իրենց արեամբը գծագրեր էին ամեն տեղ, եւ վարքերնին ալ խաղաղութեան մէջ ապրելու համար բարեբաղդ յաջորդներնուն նմանութեան օրինակ ձգած էին ։

ԺԶ.

Տեսանք աս բարեբաղդ յաջորդ-

նման կառավարիչներ ըլլար, անշուշտ ազգերնիս մեծ յառաջադիմութիւններ կ'ընէր. խիստ քիչ տեսնուած է սանկ մարդ մը, որ անիրաւութեան սաստիկ հակառակ ըլլայ, ազգաց մէջ ամենեւին խտրութիւն չընէ, ամենուն սիրտը իրեն գրաւէ. մինչեւ անգամ պատժած մարդիկներն ալ զինքը կը սիրեն, կաշառք առնելը մաքէն չանցըներ: Արդ մի թէ սանկին Աստուած ալ ծառայ հաւատարիմ չի պիտի ըսէ:

» Նոյն Ապտի փաշան Մանասթըրի ամեն գեղերէն շարունակ պահեստի զինուոր կը ժողվէ, որոնց թիւը 5000 ը անցաւ: Առանց խտրութիւն ընելու՝ անաչառ ու անկողմնասէր բնաւորութեամբը՝ մինչեւ երեւելի պէյերն անգամ զինուոր կը գրէ. հիմակու հիմայ հոս տեղի ձմերանոցները զինուորներով լեցուն են, որոնք պարպուած էին Ռուսիոյ դէմ երթալնուն համար:

» Այս օրերս Ճորճօքի անուն հռովմէադաւան յոյն վաճառականի մը միամեայ զաւակը ատամնաբուսութենէն պատճառեալ փորհարութենէ մը մեռաւ: Հայրը աղաչեց յունաց մետրապոլիտ Վենետիքտոս Բելլականիոսին, որ օրինաւոր կերպով թաղում ըլլայ, բայց յիշեալ մոլեռանդ կարգաւորը դժուարաւ մէկ քահանայի մը հրաման ըրաւ, որ մեռելը առանց եկեղեցի մտնելու տանի թաղէ, որով ծնողաց վշտակիր սիրտը անմխիթար թողուց: Սակայն նախկին մետրապոլիտը օտար քրիստոնեայ ազգաց թաղման հանդիսին ինքը անձամբ կը գտնուի եղեր. ըսել է որ՝ ասիկայ ազգային հրամանով մը չէ, այլ միայն իրեն կրօնամոլ բնաւորութեանը գործելի արգասիքն է. վասնորոյ կ'աղաչեմ, որ ապագայ դէպքերու մէջ նմանը չի պատահելու համար, յիշատակութեան արժանի համարիք:

» Այս օրերս Մանասթըրի գաւառին Բէօբրիւլիւ գիւղաքաղաքէն 16 տարեկան պուլղարի աղջիկ մը գիշերանց 15 զինեալ այլազգիներ տունէն կը յափշտակեն, և 50 օր աղջիկը կը պահեն ու կը նեղեն. այս միջոցին ծնողքը Մանասթըրի կառավարչին իմաց կուտան, որն որ աղջիկն ու յափշտակիչները դատաստանի կանչել կուտայ. հոն ատեանին մէջ աղջիկը կամաւ մահմէտականութիւնը կ'ընդունի և իմամին կը յանձնուի. բայց Ապտի փաշան այսպիսի յափշտակութեանց առաջքն առնելու գովելի դիտաւորութեամբ՝ ժողովոյն մէջ կը հրամայէ, որ յափշտակողները սաստիկ պատժուին, և անոնց մէջէն աղջիկը առնել ուզող մարդուն չի տրուի:

» Դարձեալ այս օրերս Բիրլէբէ գիւղաքաղաքին մէջ 13 տարու պուլղարի աղջիկ մը ծնողացը քովը պառկած ատենը՝ 12 հոգի կը մտնան տունը ու զանիկա կ'առնեն կը տանին: Ծնողքը կը խնդրեն տեղւոյն քաղաքական ժողովէն որ զաւակնին անգամ մը տեսնեն. ուստի երեսը ծածկուած աղջիկ մը կը բերեն ժողովը, ուր քրիստոնէութիւնը ժխտելով մահմէտականութիւնը կ'ընդունի. բայց անիկայ յափշտակեալ քրիստոնեայ աղջիկը չէր, այլ տաճկի աղջիկ մըն էր, ուստի ծնողքը այս նենգութիւնը Մանասթըրի կառավարչին իմացնելով, աղջիկն ու յափշտակիչները Մանասթըրի քաղաքական ատեանը կը կանչուին, ուր աղջիկը մօրը գիրկը ինալով "ես քրիստոնեայ եմ" կ'ըսէ և հետեւաբար Յունաց տեսչօղին կը յանձնուի, անկից ալ Անգլիոյ հիւպատոսին տարուելով անոր տունը կը պահուի.

" Այս կերպ կրօնական հակառակութեան դէպքեր՝ ինչպէս յայտնի է, ամեն տեղ ամեն ժամանակ կրնան պատահիլ, բայց ասոնցմով ալ քաղաքին հանդստութիւնը աւրուած չէ: ամեն մարդ իրենց գործովը հանդարտ կ'զբաղին: »

— Նանեայի բոսթան եկած ժամանակը՝ Սէլանիկին երեք քառորդ մնալով 35 աւազակ դէմը ելեր և 150.000 ղուռուշի չափ դրամ առեր փախեր են:

— Զանգգալէէն կը գրեն, թէ հոկտ. 26 ին գիշերը հայազգիի մը կովը երկու գլխով հորթ (տանա) մը ծներ է 17 հօխա 300 տրամ ծանրութեամբ: Այս հրէշին ուրիշ ամեն անդամները ամբողջէն եղեր, բայց հետեւեալ օրը մեռեր է:

— Անցեալ շաբթու ցաւալի դէպք մը պատահեցաւ: Հռովմէական հայ մը՝ որ իրիկուան ժամը 12 ին Սամաթիայէն կուգար, Ունկանէի նաւամատոյցը ելլելու ատենը՝ ծովը ինկաւ. և թէպէտ շուտ մը հասան և զինքը ջուրէն հանեցին, բայց խեղճը քանի մը վայրկեանէն մեռաւ մօտը սրճատան մը մէջ:

— Սամսունէն մայրաքաղաքիս Նոբօլէ անուն յոյն լրագրին կը գրեն, թէ Չարշամպա բազարի դատաւորը (գատը) շուկայէն անցած ժամանակը՝ յոյն տղայ մը անգիտութեամբ ոտքի վրայ չելլելով, յիշեալ դատաւորը խեղճ տղան չարաչար ծեծելով սպաններ է:

— Կեսարիայէն ալ կը գրեն, թէ Ճըլնկըլը օղլու Հաճի Օսման անուն մէկուն որդին Աթ բազարի ըսուած շուկային մէջ հայազգի դուռնագործի մը իւր հրացանը նորոգել տալով, շինուելէն ետքը խոստացած դրամը կարել կուզէ, Հայազգին չի հաճիր: Ասոր վրայ Հաճի Օսմանին տղան բարկանալով, հրացանին կոթովը խեղճին կուրծքին զարնելով զարնելով, զանիկա գետինը կը փռէ, որ քիչ մը ետքը կը մեռնի: Տեսչութեան զինուորները կը հասնին և չարագործը բռնելով քաղաքին դատաստանարանը կը տանին, ուր կը խոստովանի, թէ՝ " ես զանիկա կըռթելու համար ծեծեցի բայց մեռաւ. հայ մը մեռնելով ի՞նչ կ'ըլլայ եղեր: " Ասոր խօսքով ինք իր ըրած եղեռնագործութեանը վկայութիւն կուտայ ու զինքը բանտը կը դնեն:

Այսպիսի անգթութեան գործերը՝ ինչպէս յայտնի է, մեր առատագութ Վեհափառ Ինքնակալին և կայսերական բարեխնամ կառավարութեան արդարասէր դիտաւորութեանցը և հրամանացը սաստիկ հակառակ ըլլալով, տարակոյս չի կայ որ այս անգութ մարդասպաններն իրենց ըրած եղեռնագործութեան արդար պատիժը պիտի կրեն:

— Ամերիկայի Միացեալ Նահանգաց Նիւժէրս քաղաքէն հոկտ. 2 թուով հետեւեալ կարգէ դուրս դէպքը կը գրեն:

" Բամտէնի մէջ Ուիլեամ Հընթըր կեղծ անուամբ երիտասարդ մը բանտը դրուեցաւ: Այս երիտասարդին բուն անունը Նաթանիէլ Պիրտ է եղեր ժամանակաւ սեղանաւորի մը գործակալ և Փիլատէլֆիայի և Պալթիմորի տեսչութիւններէն ալ խիստ աղէկ ճանչցուած: Իւր բանտարկուելուն հետեւեալ օրը երկու կին ներկայացան բանտապետին մէկ մէկէ երկերկու ժամ ետքը, և հրաման ուզեցին բանտարկելոյն հետ տեսնուելու, երկուքն ալ ըսելով, թէ բանտարկեալը իրենց էրիկն է: Բանտապետը զարմանալով բանը քաղաքապետին իմացուց. Քաղաքապետն անմիջապէս յիշեալ երկու կանայքն իր առջեւը կանչել տուաւ, և երկուքն ալ իրենց ամուսնութեան պայմանագրովը հաստատեցին Ուիլեամ Հընթըր կոչուելու իրաւունք ունենալնին: Մէկուն ամուսնութեան պայմանագիրը յուլիս 9 թուականով էր, իսկ միւսինը մայիս 11 թուով:

" Այս դէպքը լրագիրներու միջոցաւ հրատարակուելով, Ռէնտինկ, Ուիլմինկթըն և Փիլատէլֆիա քաղաքներէն երեք ուրիշ կիներ եկան, որոնք նոյնպէս իրենց ամուսնութեան պայմանագիրը ցուցնելով բանտարկելոյն կինն ըլլալնին հաստատեցին:

" Բանտարկեալը դատաստանի կանչուելով, անտարբեր կերպով մը պատասխանեց, թէ իւր կիներուն դեռ քառորդը միայն կը ճանչնան և թէ ինքը քսան կին առած է.

" Այս յայտարարութիւնը որչափ որ տարօրինակ երեւայ ալ նէ, կրնայ ճշմարիտ ըլլալ: Կ'երեւի թէ այս երիտասարդը՝ որ 23 տարու է, ամուսնանալու մոլութիւն ունի:

Հարսնիքը և պսակի օրհնութիւնը կատարուելէն ետեւ, շուտ մը աներեւոյթ կ'ըլլայ և ուրիշ երկիր մը կը փոխուի եղեր ուրիշ կին մը առնելու: Վերյիշեալ հինգ կիներուն հարցափորձ ըլլալով՝ հասկցուեցաւ, որ անոնց ամեն մէկուն հետ քանըչորս ժամէն աւելի չէ կեցեր. »

— Մօրնինկ—Քրօնիքըլ Անգղիական լրագիրը նոր գիւտ մը կը ծանուցանէ, որ մինչեւ հիմա եղածներուն ամենը կը գերազանցէ:

" Ատաղձագործ Ուիլեամ Ճօնսըն անուն մէկը ածելի—աթոռ մը կամ սափրիչ գործիք մը հնարեց:

Այս գործիքը տարօրինակ կերպով մը շինուած և կատարելապէս յարմարած է իւր նպատակին:

Ածելիի երկաթներ հաստատուած են աթոռի մը երկու քովը 3–6 մատ երկայն գլաններու վրայ, ամեն մէկ գլանին վրայ չորսական հատ՝ 60 աստիճան անկիւնով: Ածելիներուն մէջ տեղերը գեղեցիկ կակուղ վրձիններ կան: Ածելի—աթոռը իր մէջ նստող մարդը կաճառէ (սապունլամագ) և միանգամայն կ'ածիլէ: Ճառը գլաններուն մէջ կը շարժի որոնց մէջը փոս է. իսկ աթոռը ածլուիլ ուզող մարդուն ծանրութեանը համեմատ կը շարժի, կամաց կամաց վար կ'իջնայ և մէջի մարդը ածլելով մինչեւ գետինը կը դպչի. անատեն մարդը կատարեալ ածլուած է: Աթոռը մէջը նստողին դուրս ելլելէն անմիջապէս ետքը նորէն վեր կ'ելլէ և պատրաստ է ուրիշ մը ածլելու: Պ. Ճօնսըն իւր ածելի—աթոռը միանգամայն զուարճալի ընելու համար, աթոռին տակը նուագարանի սնտուկ մը յարմարցուցած է, որ գեղեցիկ եղանակներ կը հնչէ գործողութեան ժամանակ, և ածլուողը ինչ եղանակ ուզէնէ ան եղանակով կ'ածլուի: Արդէն քանի մը փորձեր եղան, և կատարելապէս յաջողեցան. ամենեւին մէկ ծնօտ մը չի կտրեցաւ: »

ԽՄԲԱԳԻՐ=ՏՆՕՐԷՆ
Կ. Ս. ԻՒԹԻՒՃԵԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ Ի ՏՊԱՐԱՆԻ Յ. ՄԻՀԷՆՏԻՍԵԱՆ

ներուն գործերն ու պտուղները: Անոնց մէ առջիններուն շինած տունը հաստատուն վիմաց վրայ հիմնած էր. հալածանաց անձրեւներն իջան հովերը փչեցին արեան հեղեղներ քալեցին, և չի կրցան անգամ տունն երերցունել: Հիմայ հողմ և հեղեղ դադարեցան. փչող և բախող չի կայ դուրսէն: Հանգիստ անդորրութի աներկեւանութիւն ժամանակ պարապութիւն, վերջապէս ամեն դիւրութիւն շնորհեցաւ երկինքէն. տանը զարդն ու պայծառութիւը հոգալու համար վախ չի մնաց, և տանը հաստատութիւնը վտանգող հնչիւն լսելիք չունէր:

Աւա՜ղ. անկէ ետքը լռածն ալ հնչիւն չեղաւ, որոտումն դռումն ու դղրդիւն եղաւ. Եկեղեցին ծփանաց մէջ էր, խաղաղութեան պէտք ունէր. խաղաղութին եկաւ, մարդիկ տաղտկացան անկէ, և Իսրայելացւոց պէս Եգիպտոսի սոխն ու սխտորը յիշել ըսկըսան: Հեթանոսաց ոսոխութիւնը մահացեր էր, իրենք իրենց մէջէն ոսոխութիւններ հնարեցին, և իրարու դէմ արտաքին թշնամւոյն տեղն անցնելով, քիչ քիչ ընտանիք սկսան իրար անցնիլ իրարու զարնուիլ իրար դղրդուեցուցանել իրար տապալել իրար խորտակել և վերջապէս իրար կոտրել:

Ո՞ւր մնաց ուրեմն դպիրն ու դպրութիւնները, ուսմանց գիտութեանց և արուեստից բարգաւաճութիւնը, մարդասիրական գործոց ձեռնարկութիւնները, և վտանգելոց ու կուրաց հոգաբարձութիւնը. Արուեստը սուր ձուլելու կը պարապի, և հանճարըն ալ բոց բորբոքելու, որ մարդիկ իրար սպառեն: Ո՛վ պիտի լուցանէ լոյսերը, և ո՛վ պիտի տածէ ջահերը:

Ի՞նչ էր արդեօք անձկացեալ խաղաղութեան մէջ յարուցեալ աս գժտութեանց և անհարթութեանց պատճառը: Ո՞ր դեւ և ո՞ր վիշապ էր որ եկեր աս խռովութեան յուզմունքը կը հանէր, հոգիները կը զայրացնէր, և աստուծոյ պատկերները կայլայէր կ'եղծանէր ու կ'ապականէր:

Ան ատենն որ Հայոց բաւականասէր և անթշնամանելի ազգը քրիստոնեայ և անքրիստոնեայ ազգացմէ քաղաքականաբար և կրօնաբար նեղութիւններ կը քաշէր, և օտարասերունդ ու եկամուտ նախարարաց ձեռքէն ալ քաղաքականաբար ծանր վիշտերու նշաւակ էր եղեր, ու տակաւին այնպէս իր եկեղեցին դմբէթն երկինքը և յատակը Մասիսի ստորոտը յեցած Նոյեան տապանին նման խոր խաղաղութիւն կը վայելէր, ան ատենը որ Իսահակ հայրապետ և Մեսրոպ վարդապետ Հայաստանի մէջ ամեն նեղութեան դէմ դնելով աստուածային գիտութեանց գետ բղխեցունելէն ետեւ, զանազան դպրութեանց և նոյն իսկ ճշմարիտ իմաստասիրութե վաստակոց մէջ Հայոց համար քրտինք կը թափէին, ան ատենն որ Մովսէս Յովսէփ Եզնիկ Կորիւն Ղեւոնդ Յօհան և Արձան ազգին իմացական բարւոյն նախանձովը իրարու ճամբայ կտրելով՝ Եդեսիա Բիւզանդիա Աղեքսանդրիա և Աթէնք կը վազէին ծաղկաքաղի համար, ան ատենը որ հայոց քահանայապետը* հերետիկոսէ և աղանդաւորէ մը եօթն անգամ աւելի ամբարիշտ աւելի գարշ և աւելի վատ թագաւորի մը համար չարախօսութի ընելէ՝ և իր [illegible] ոչխարը [illegible] բայց 'ի բաց կը հրաժարի անձին տուժերովը, աս ատենները կ'ըսեմ, ի՞նչ էր որ արեւելեան եպիսկոպոսաց՝ ապտակ ուտող Քրիստոսը պատարագող ձեռուըները ժողովներուն մէջ իրար ապտակելու կը զինէր, և արեւմտեան կողմն ալ նոյնպիսեաց ձեռուըները Նաբուգոդոնոսորական անթիւ հնոցներ լուցանելու կ'առաջնորդէր. Ի՞նչու համար քրիստոնեայք իրար կը հալածեն. իրար կ'անպատուեն՝ իրար կը գերծեն՝ իրար կը կողոպտեն՝ իրար կ'աքսորեն՝ իրար կը չարչարեն, իրար կը տանջեն, և էն ետքը հրով և սրով իրար սպառելու կը ժամանեն. Ի՞նչ էր արդեօք աս աւաղելի ողբամանց պատճառը:

Մարդկային կամակոր անձնասիրութիւնը, խիղճերնին աստուծոյ հետ իրաւախոհ ըլլալիք վերաբերութեանց մէջ անբարիշտ յանդգնութեամբ դատաւոր մնալը, ուրիշին կարծիքը իր կարծեաց տակը նուաճելու աստուած ընդդէմ բռնաւորութիւնը, աստուած և աստուածային բաները իրեն պէս չի նկատողներէն ու իրմէ տարբեր կերպով հաւատացողներէն վրէժ առնելու ոխակալ և քրիստոսամարտ ոգին, ահա ասոնք էին աս աղմուկներուն և մարդկային ազգին յետս ընդդէմ նահանջման պատճառները:

(Պիտի շարունակուի:)

Խ. Պ. Մ:

* Նոյն Իսահակ հայրապետ: Խոր. գիրք Գ. գլ. կդ.